

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ (Δεκέμβριος 2007)

Συγγραφέας: ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΤΣΙΜΠΑΡΔΗΣ

Τον Αύγουστο του 2005 ο τυφώνας «Κατρίνα» έπληξε με ιδιαίτερη σφοδρότητα τη Νέα Ορλεάνη αφήνοντας πίσω του χιλιάδες νεκρούς, τραυματίες και δεκάδες χιλιάδες εκτοπισμένους, πολλοί εκ των οποίων θεωρούνται περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, αφού ακόμη και σήμερα καθίσταται άκρως αμφίβολο αν θα μπορέσουν να επιστρέψουν στον τόπο κατοικίας τους. Ο τυφώνας κατέστρεψε μεγάλο μέρος των υποδομών προκαλώντας οικονομική ζημία 81 περίπου δισεκατομμυρίων δολαρίων, ανάστειλε την οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή και αποκάλυψε τις έντονες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες της κοσμοπολίτικης μητρόπολης του Αμερικανικού Νότου. Ακολούθησαν και άλλες παρόμοιες φυσικές καταστροφές (π.χ. ο πρόσφατος τυφώνας «Νοέλ» στην Καραϊβική, οι εκτεταμένες πλημμύρες στο Μεξικό, οι ασυνήθιστα καταστροφικές δασικές πυρκαγιές στην Καλιφόρνια και στην Πελοπόννησο).

Αυτό που «πέτυχαν» τόσο ο τυφώνας «Κατρίνα», όσο και οι μεταγενέστερες φυσικές καταστροφές που σχετίζονται με την διαπιστωμένη (πλέον) ανθρωπογενή αποσταθεροποίηση του κλιματικού συστήματος της γης, ήταν ότι ανέδειξαν με τον πιο χαρακτηριστικό και πειστικό τρόπο το κρίσιμο τρίπτυχο, βάσει του οποίου θα αξιολογηθεί τα επόμενα χρόνια το ζήτημα της ανθρώπινης ασφάλειας σε σχέση με την παγκόσμια κλιματική αλλαγή: 1) Ένταση (και διασπορά) των επιπτώσεων της αλλαγής του κλίματος, 2) Βαθμός ευπάθειας (vulnerability) των ανθρώπινων συστημάτων και δη των παράκτιων, 3) Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά (π.χ. φτώχεια, θεσμοί πρόνοιας και αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών), αλλά και δυνατότητες προσαρμογής.

Το 2005 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών προσπάθησε να διευρύνει και να επαναπροσδιορίσει την έννοια της *ανθρώπινης ασφάλειας*. Στις απειλές κατά της ειρήνης και ασφάλειας για τον εικοστό πρώτο αιώνα προστέθηκαν το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία, οι θανατηφόρες επιδημίες, η φτώχεια, καθώς και η περιβαλλοντική υποβάθμιση. Οι απειλές αυτές θεωρούνται ότι μπορούν να επιφέρουν εξίσου καταστροφικές συνέπειες με μια κλασική πολεμική σύρραξη.

Σε ό,τι αφορά πιο ειδικά την παγκόσμια κλιματική αλλαγή η κοινωνική διάσταση του προβλήματος θα μπορούσε να συνοψισθεί στο εξής: οι επιπτώσεις της αλλαγής του γήινου κλίματος εντείνουν τις παγκόσμιες ανισότητες και θέτουν σε άμεση διακινδύνευση τους πλέον ευπρόσβλητους και φτωχούς πληθυσμούς του πλανήτη (Αφρική, Νοτιοανατολική Ασία, μικρά νησιωτικά κράτη). Οι πληθυσμοί αυτοί, αν και ευθύνονται απειροελάχιστα για την ανθρωπογενή επιτάχυνση του φαινομένου του θερμοκηπίου, θα υποστούν το μεγαλύτερο μέρος των φυσικών επιπτώσεων κυρίως εξ' αιτίας της μη φιλικής προς το περιβάλλον ευημερίας των κοινωνιών του Βορρά (σταδιακά δε και των «γιγάντων» του Νότου, όπως η Κίνα).

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο ΟΗΕ επανεξετάζει το συγκεκριμένο ζήτημα για τις ανάγκες του Human Development Report για το 2007, ενώ και το Συμβούλιο Ασφαλείας πραγματοποίησε τον περασμένο Απρίλιο μια ειδική συνεδρίαση, χωρίς ωστόσο να υιοθετηθεί κοινή θέση. Η αύξηση όμως του αριθμού και της έντασης των φυσικών καταστροφών αποκαλύπτει ότι ακόμη και οι Δυτικές κοινωνίες (και οικονομίες) μπορούν να αποδειχθούν ιδιαίτερα τρωτές (π.χ Νέα Ορλεάνη, Καλιφόρνια, Πελοπόννησος).

Ένα σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται άμεσα με τα προηγούμενα είναι η ερμηνεία του όρου *επικίνδυνη ανθρωπογενής παρεμβολή* (άρθρο 2 της Σύμβασης Πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή). Για τον προσδιορισμό του όρου έχουν προταθεί ποιοτικά (π.χ. προσβολή του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των λαών των μικρών νησιωτικών κρατών) αλλά και ποσοτικά (π.χ. 2 βαθμοί κελσίου ως μέγιστη ανεκτή αύξηση της μέσης θερμοκρασίας της γης) κριτήρια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε πολιτικά (το 2005) το ποσοτικό κριτήριο των 2 βαθμών κελσίου.

Τα νέα δεδομένα έχουν οδηγήσει τους φυσικούς αλλά και τους πολιτικούς επιστήμονες στην προσέγγιση του προβλήματος και υπό το πρίσμα της *ασφάλειας* αφού οι επιπτώσεις της αλλαγής του γήινου κλίματος συνιστούν ήδη ένα σοβαρό ζήτημα ασφάλειας για ορισμένα κράτη, αλλά και για ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπινων κοινοτήτων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα αναπτυσσόμενα νησιωτικά κράτη του Ειρηνικού Ωκεανού (AOSIS), το έδαφος των οποίων, όπως και η φυσική και οικονομική επιβίωση των κατοίκων τους τίθενται ενώπιον ορατών και μέγιστων απειλών λόγω της ανόδου της στάθμης των Ωκεανών που προκαλεί το λιώσιμο των πάγων. Υπό το πρίσμα αυτό, έχει υποστηριχθεί ότι συμμαχίες κρατών στο

πεδίο της διεθνούς κλιματικής πολιτικής (όπως η AOSIS) αποτελούν στην πραγματικότητα διακρατικούς συνασπισμούς ασφάλειας.

Για τις ευπαθείς περιοχές και κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου η ανασφάλεια που προκαλεί η κλιματική αλλαγή τίθεται ως πρόβλημα επιβίωσης (φυσικής ή και οικονομικής). Στο Βορρά αντιθέτως, η ανασφάλεια τίθεται περισσότερο ως πρόβλημα εξωτερικής απειλής από ενδεχόμενη μαζική μετανάστευση πληθυσμών οι οποίοι θα βρεθούν υπό ασφυκτική περιβαλλοντική πίεση, αλλά και ως πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις λόγω της επιδείνωσης, ή αύξησης περιφερειακών αντιπαραθέσεων και συρράξεων (π.χ. για υδατικούς πόρους). Κράτη όπως η Ελλάδα αντιμετωπίζουν και τα δυο είδη κινδύνων λόγω της γεωγραφικής θέσης τους.

Ανάμεσα στα βιομηχανικά κράτη υφίστανται θεμελιώδεις διαφορές σε σχέση με το πώς αντιλαμβάνονται τη συνάρτηση *ασφάλειας και κλιματικής αλλαγής*. Η Ευρώπη από τη μια πλευρά, έχει αποδεχθεί το αξίωμα ότι το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η ανθρωπογενής επιτάχυνσή του αποτελούν μια σοβαρότατη, άμεση απειλή για την ανθρωπότητα, συνεπώς και για την ίδια, καθώς και για την ευημερία των κατοίκων της. Η φύση της απειλής επιβάλλει τη διεθνή συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση των πιο ευπρόσβλητων αναπτυσσόμενων κρατών, ως εκδήλωση περιβαλλοντικής και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Οι ΗΠΑ δεν αποδέχονται (σε ομοσπονδιακό τουλάχιστον επίπεδο) την ύπαρξη ουσιώδους κινδύνου, θεωρώντας ακόμη και σήμερα ότι οι σχετικές επιστημονικές αποδείξεις δεν δικαιολογούν τη λήψη δαπανηρών και άμεσων μέτρων. Ταυτόχρονα, διερευνούν τις μελλοντικές παγκόσμιες επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος, όσο και τις επιπτώσεις στην επικράτειά τους, εγκλωβισμένες ωστόσο στην εσωστρεφή λογική της εθνικής ασφάλειας έναντι πάσης φύσεως εξωτερικών απειλών. Αρκεί να θυμηθούμε ότι στις αρχές του 2004 αποκαλύφθηκε από Βρετανικές εφημερίδες απόρρητη έκθεση του Αμερικανικού Πενταγώνου, η οποία προέβλεπε μείζονες πολιτικές και οικονομικές αναταράξεις, ακόμη και πολέμους, εξ αιτίας της κλιματικής αλλαγής. Η έκθεση μάλιστα, κατέληγε στη διαπίστωση ότι οι αλλαγές στο γήινο κλιματικό σύστημα και οι επιπτώσεις τους θα πρέπει να αναχθούν σε ζήτημα εθνικής ασφάλειας για τις ΗΠΑ.